

Bartłomiej Przybysz

Uniwersytet Warszawski

Przypomnienie Zofii Dąbskiej z Woyniłłowiczów i jej *Dziennika*

Wydawnictwo źródłowe autorstwa Zofii z Woyniłłowiczów Dąbskiej pt. *Dziennik 1912–1927* ukazało się w 2021 roku nakładem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w serii wydawniczej MHPRL o nazwie Ludowa Biblioteka Niepodległości, która przybliża sylwetki osób walczących o niepodległość Polski, ideowo związanych z ruchem ludowym, środowiskiem wiejskim oraz wydarzenia wpisujące się w ruch niepodległościowy. W ramach obchodów 100-lecia podpisania traktatu ryskiego Muzeum przygotowało jeszcze inną cenną publikację. Jest nią książka źródłowa autorstwa męża Zofii, Jana Dąbskiego pt. *Pokój ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy*¹.

Redaktorami naukowymi recenzowanego wydawnictwa są: dr Janusz Gmitruk – historyk, dyrektor MHPRL oraz dr Mateusz Ratyński – historyk, kierownik Działu Naukowo-Badawczego MHPRL. Obaj autorzy mają bogaty dorobek naukowy, dotyczący głównie problematyki ruchu ludowego. Wydawnictwo zostało znakomicie opracowane przez dr. Ratyńskiego, który napisał również obszerny wstęp poświęcony Zofii. Książka ma bogatą i ciekawą wkładkę ilustracyjną.

Dziennik 1912–1927 został wydany na podstawie zapisków Zofii Dąbskiej przechowywanych w Archiwum Akt Nowych oraz Archi-

¹ Jan Dąbski, *Pokój ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy*, pod red. nauk. J. Gmitruka i M. Ratyńskiego, wstęp J. Gmitruk i M. Ratyński, opracowanie i przypisy M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2022, ss. 275.

wum Zakładu Historii Ruchu Ludowego. We wpisie z marca 1920 roku autorka wyjaśniała przyczyny, które skłoniły ją do prowadzenia dziennika, istotnego źródła wiedzy o przeszłości, następująco:

Postanowiłam zapisywać swoje codzienne, powszednie życie kobiety, nie tyle dla siebie, ile dlatego, żeby mój synek wiedział, co jego matka myślała i jak czuła i żeby następnemu pokoleniu kobiet dać szczerą, prawdziwy obraz życia nas, kobiet dzisiejszych. Uważam, że dotąd kobieta w ogóle szczerze się nie wypowiedziała, bo w swoich wypowiedziach się wciąż liczy z dzisiejszym stanem rzeczy, gdzie rządzi światem mężczyzna – jego psychika, jego logika panuje niepodzielnie. Piszą i mówią o nas mężczyźni, piszemy i mówimy o sobie my, kobiety – a jednak nie spotkałam książki, nie spotkałam dzieła, w którym odnalazłabym siebie, choćby w połowie, a nawet tam, gdzie się odnajdywałam fragmentarycznie, brakowało tego zasadniczego tonu przeżyć, które nas, kobiety, odróżniają i zdaje mi się będzie zawsze odróżniać od mężczyzn. Dotąd, przeważnie w książkach, żyją kobiety na obraz i podobieństwo męskie i w tym jest zasadniczy fałsz, zasadnicza nie szczerłość. Bo też naprawdę trzeba dużo odwagi, żeby przyznać się do swej kobiecości, żeby szczerze, bezwzględnie, bez zatajeń powiedzieć jak się czuje, myśli, postępuje – po kobiecemu. Czy i ja potrafię być szczerą – nie wiem².

Autorka dziennika pochodziła z kresowej zamożnej szlacheckiej rodziny o dużych tradycjach narodowych i patriotycznych. Urodziła się 15 maja 1882 roku w Koziatynie pod Kijowem jako córka inżyniera kolei Konstantego Woyniłłowicza i Rozalii z Matuszewiczów. Ród Woyniłłowiczów wywodził się z Białorusi, a jego początki sięgały połowy XVI wieku. Kresowa atmosfera miała bardzo duży wpływ na poglądy Zofii i jej poczucie tożsamości narodowej. Chociaż wychowała się w ziemiańskiej i patriotycznej rodzinie, ważne były dla niej idee tolerancji zgodne z koncepcją Polski jagiellońskiej: „Nigdy wykrzesać w sobie nie mogę ani krzty niechęci do Rusinów. Wychowałam się na Ukrainie, ojczyznę matki i ojca mego Białoruś, mową mojego dzieciństwa był język rusińsko-polski lub polsko-rosyjski”³.

Zofia była gruntownie wykształcona. Uczyła się początkowo w prywatnej pensji w Warszawie, następnie w latach 1896–1904

² Zofia z Woyniłłowiczów Dąbska, *Dziennik 1912–1927*, red. nauk. J. Gmitruk, M. Ratyński, wstęp, oprac. i przypisy M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2021, s. 45.

³ Ibidem, s. 31.

w prywatnym gimnazjum żeńskim im. A.T. Duczyńskiej w Kijowie, które ukończyła z wyróżnieniem. Od 1904 do 1906 roku studiowała sztukę i literaturę na francuskiej Sorbonie, w latach 1906–1911 literaturę polską na Uniwersytecie Franciszkańskim we Lwowie, a od 1911 do 1913 roku ekonomię polityczną w Genewie. W trakcie nauki nawiązała kontakt z organizacjami samokształceniowymi i niepodległościowymi, związanymi z lewicą i ruchami feministycznymi. Szczególnie zainteresowała się problematyką wsi i chłopów. W charakterze „budzicielki ludu” zwracała uwagę lwowskim organizacjom emancypacyjnym na konieczność pracy wśród kobiet wiejskich. W 1908 roku jeździła po wsiach i agitowała na rzecz kandydującej do Sejmu Krajowego pisarki i malarki Marii Dulębianki. W 1913 roku zawarła związek małżeński z pochodzącym z rodziny włościańskiej chemikiem, działaczem galicyjskiego ruchu ludowego i publicystą Janem Dąbskim, przyszłym liderem ruchu ludowego, posłem i ministrem. Miała z nim dwójkę dzieci. W latach 1915–1917, przebywając w Wiedniu, Dąbska współorganizowała Gospodę Legionową, charytatywną organizację powstałą z inicjatywy Komitetu Pań, dzięki której polscy żołnierze walczący w armiach państw centralnych mogli – oprócz posiłku – otrzymać także nocleg, odzież, pomoc w załatwianiu urzędowych formalności, a nawet zapomogę pieniężną.

W okresie II RP Dąbska była czynna społecznie i politycznie. Współpracując z PSL „Piast” i Stronnictwem Chłopskim, zajmowała się redakcją i wydawaniem tygodników „Gazeta Ludowa” oraz „Gazeta Chłopska”. W 1920 roku, w trakcie polsko-radzieckich rozmów pokojowych w Rydze Jan Dąbski przewodniczył krajowej delegacji, natomiast Zofia zajmowała się towarzysko zainteresowanymi sytuacją przedstawicielami zagranicznymi. Zdaniem części obserwatorów Polska zdobyła wówczas potrzebne uznanie i sympatię w kołach dyplomatycznych. Dąbska zasiadała w latach 1918–1928 w Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Kolonialnego (od 1924 roku Emigracyjnego). W ramach działalności w organizacji konferowała z władzami państwowymi, pisała artykuły, nawiązywała kontakty z polskimi ośrodkami na wychodźstwie, jeździła na konferencje międzynarodowe, organizowała wycieczki zagraniczne dla dzieci i młodzieży polskiej, inicjowała specjalne odczyty o charakterze naukowym i popularnonaukowym, spotykała się z polskimi pracownikami sezonowymi we Francji czy Niemczech i współorganizowała zjazdy Polonii. Szczególnie zwracała uwagę na tragiczne warunki

życia i prac polskich robotnic we Francji. Dąbska była również inicjatorką powstania m.in. Polskiej Ligi Kobiet Pokoju i Wolności, Klubu Politycznego Kobiet Postępowych, Komitetu Społecznego Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju oraz Towarzystwa Przyjaciół Inwalidów, we władzach których zasiadała. Zmarła na raka 5 grudnia 1928 roku.

Zofia Dąbska jako żona ważnego polityka, była pilną obserwatorką życia publicznego. Ciesząc się niemałym wpływem w różnych kręgach społeczno-politycznych, w swoim dzienniku celnie przedstawiła kuluary życia publicznego. W ciekawy sposób kreśliła sylwetki polityków, działaczy społecznych. Zapiski Dąbskiej charakteryzują się różną systematycznością i dokładnością. Szczególnie ubogie są informacje z okresu zaborów i I wojny światowej, a bardziej rozbudowane i cenne te, które stanowią główną oś wydarzeń dzienników, czyli lata 1920–1921. Dąbska oddała w nich zarówno grozę wojenną, jak i arkana dyplomacji prowadzonej przez jej męża Jana Dąbskiego, przewodniczącego delegacji pokojowej w Rydze.

Niewątpliwie Zofia wniosła również swój wkład do historii kobiet w II RP, grupy dyskryminowanej i – mimo praw wyborczych – bez dostępu do stanowisk państwowych.

Bartłomiej Przybysz

Zofia z Woyniłłowiczów Dąbska, *Dziennik 1912–1927*, red. nauk. J. Gmitruk, M. Ratyński, wstęp, opracowanie i przypisy M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2021, ss. 184.